

Українське козацтво надзвичайно цікаве та важливе явище в історії як країни так і світу. Козаки дивували, та захоплювали, надихали митців на створення своїх шедеврів, берегли рідну культуру та звичаї.

Походження самого терміну «козак» оповите різноманітними теоріями. Так згідно переконань деяких польських вчених, поняття козак пішло від імені відомого ватажка Козака, який майстерно боровся з татарськими завойовниками. Ще одна теорія походження цього поняття, базується на слові «коза», адже козаки були хитрими й могли проникнути будь-куди. В перекладі з турецької «козак» означає «розбійник, волоцюга», логічно допустити що саме таке прізвисько турки давали українським воїнам. Очевидно саме воно й прижилося, та з часом втратило своє негативне значення. Однак козаки були не просто вояками. Однією з важливих переваг козаків, окрім сили, зброї та неперевершеної бойової майстерності були хитрість та не аби яка кмітливість. Практично завжди запорожці непомітно підкрадалися до своїх ворогів, та заставляли їх зненацька, забезпечуючи собі тим самим більше шансів на перемогу.

Цікаво, що одним з перших демократичних об'єднань в світі прийнято вважати Запорізьку Січ. Козацька Січ — це ще й один із найбільш ранніх зразків суспільства з демократичним устроєм, побудованим за принципом республіки. , була повністю незалежна й більшість європейських країн намагалися встановити з нею дипломатичні зв'язки.

Унікальність козацької спільноти полягала і в тому, що хоч на Січі й не було жодних «контролюючих органів» і наглядачів за законом, проте дисципліна у товаристві була зразковою. Тих же, хто насмілювався порушувати загальноприйняті правила, жорстоко карали.

Всі рішення та питання стосовно життя, побуту та діяльності вирішувалися на загальних зборах-радах, шляхом голосування. І якщо зважати на обставини які спонукали до приходу людей на Січ, а саме соціальна несправедливість, то цей факт не здається таким вже й дивним.

У запорожців був цікавий звичай, тримати курені завжди відкритими, так мандрівник чи перехожий міг зайти туди, відпочити, поїсти, погостювати та рушити далі в дорогу, навіть якщо господаря не було вдома. Однак, на противагу цій гостинності, існувало суворе правило, виносити з куреня нічого не можна, в інакшому випадку суворе покарання. Також якщо хтось знаходив якусь річ на Січі, її прив'язували до високої палиці чи стовпа і якщо за 3 дні власник не знаходився, ця річ переходила у власність того хто її знайшов.

Одного загального прапора в козаків не існувало, кожна сотня чи полк мали свої власні стяги, однак починаючи з 17 століття з'являються згадки про головний прапор запорізької січі. На цьому стязі було зображено Архангела Михаїла на червоному фоні з одного боку, а з іншого білий хрест, золотаве сонце, півмісяць та зорі. А своєрідним символом-гербом став образ козака з мушкетом.

Надзвичайним явищем в козацькому світі були особливі хлопці та чоловіки, так звані характерники. За переконаннями своїх сучасників походили вони від древніх, ще язичницьких, волхвів, які вміли пророкувати майбутнє та володіли таємними знаннями. Згідно теорій деяких вчених, факт існування характерників можна пояснити наступним, після прийняття християнства на Русі язичників почали переслідувати греки та князі. Тому волхви починали

тікати та створювати невеликі об'єднання – січі, подалі від великих міст. Саме в таких об'єднаннях волхви навчали воїнів всім особливостям бойових мистецтв, звичаям, обрядам та передавали свої знання. Про козаків-характерників згадують наступне, «їх ні вода, ні вогонь, ні шабля, ні звичайна, не срібна, куля не брала», що вони «могли плавати на човнах по підлозі, відкривати замки без ключів, переходити водойми по цинонках з лози чи сукняній повсті, бачити навкруг себе за кілька верст, брати в руку розпечені ядра та залізо, влазити та вилазити з міцно зшитих чи зав'язаних мішків, перетворювати вершників на птахів, людей у кущі, а самі могли «перекидатися» на котів, залазити в відро та плисти в ньому під водою тисячі верств»...

Запорізька піхота свого часу була чи не найбоєздатнішою у Європі. Проте українські козаки увійшли у світову історію не тільки як майстерні вояки, а й винахідники. Одна з легендарних козацьких розробок — підводні човни, що використовувалися для походів. Як це не дивно, але козацькі судна можна сміливо назвати праобразом сучасних підводних човнів, адже вони були побудовані особливим чином, з використанням подвійного дна.

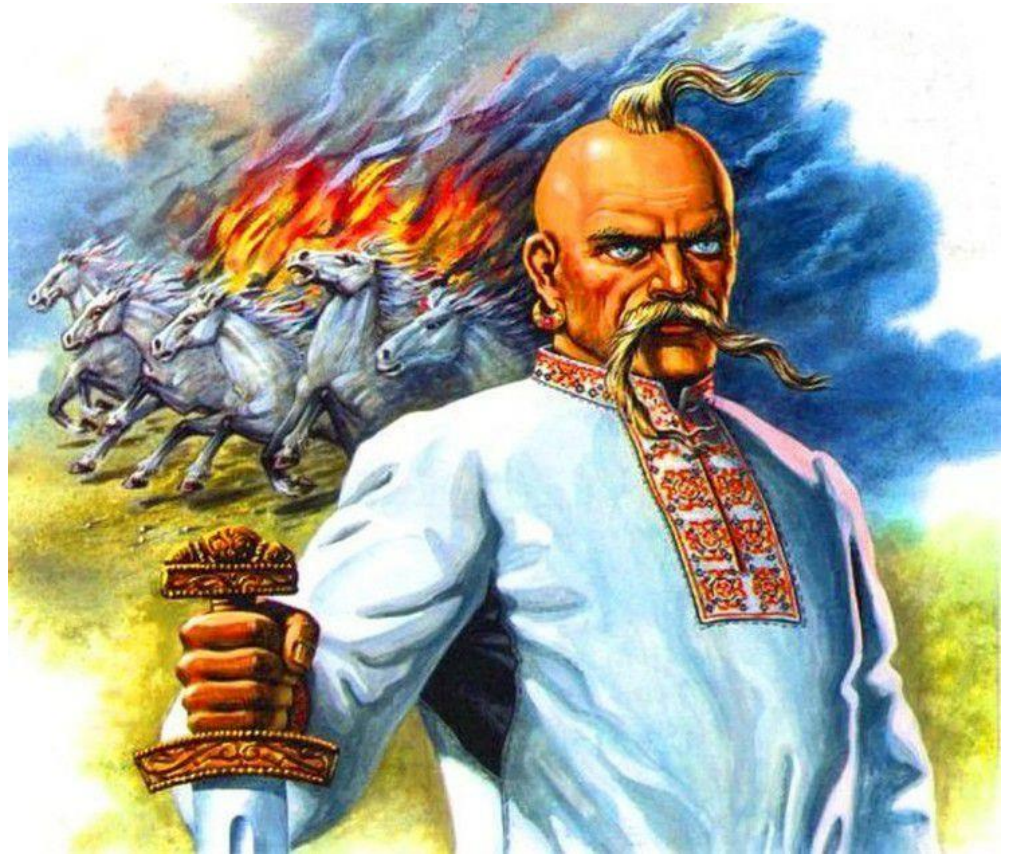

Між двома днищами човна розміщували вантаж-баласт, завдяки якому судно занурювалося в воду, це давало можливість непомітно підпливти до недругів. Перед боєм же цей баласт викидався, а човен несподівано для ворога

виринав на поверхню, це ставало справжнім шоком для ворогів, адже ніхто навіть не думав що човен з козаками може виринути з морських глибин. Задля досягнення такого ж ефекту несподіванки часто використовували й інший метод, а саме перевертали чайки догори дном. Козацькі чайки були і лишаються неперевершеними зразками суднобудування, ці човни були надзвичайно міцні, але в той же час легкі та маневрені.

Козаки не лише користувалися своїми власними знаннями, вони збагачували та запозичували свої вміння досягненнями й інших народів. Так існують згадки що на Запорізькій Січі жили іноземні гості та представники близько 20 національностей. Окрім гостей, козаки їх старшина та гетьмани доволі багато подорожували, знайомлячись з культурою, науковими здобутками та звичаями інших націй, тим самим збагачуючи свою.

Одним з невід'ємних атрибутів козака була його зачіска та вуса, за думками більшості дослідників, запорожці успадкували цю традицію від своїх предків язичників. Традиція голити обличчя та голову дійшла Київської Русі від місцевих племен, а з часом дійшла й до запорізьких козаків. Згідно історичних досліджень у древніх слов'ян не було жодного божества з довгим волоссям чи бородою, отже такий зовнішній вигляд вважався божественним.

Хоча на противагу цій теорії існує легенда, що козаки вважали себе надто грішними щоби потрапити до раю, а отже може Господь змилується над ними й витягне з пекла за чуба. Козаки вважали, що як загинуть на війні, їх янгол в небо понесе за чуприну. Цікаво що така легенда та зачіска притаманна не лише українським козакам. В давні часи оселедців вистригали й єгипетським фараона, й індіанцям з далеких племен, й татарам, персам, японським самураям та багатьом іншим також згадки про таку зачіску можна зустріти в різних казках та легендах, згадайте хоча б турецького Джина. Практично для всіх народів де використовувалась зачіска «оселедець», вона символізувала «промінь сонця», головною відмінністю між козацькими оселедцями та іншими народами було його місце положення, так запорожці вистригали чуб на лобі, в той час як інші робили його на потилиці чи по центру голови.

Про козаків і козацтво написано багато праць художніх і наукових, великих і малих, про них згадували середньовічні хроніки і літописи, вони оспівані у народних піснях і думах. Але пізнання цього явища є невичерпним, як невичерпною є наша історія, складна і неоднозначна, де перепліталось героїчне і трагічне, сторінки побратимства, дружби й чорної зради, прагнення й реалізація державницьких поривань і їх втрата.

Андрущенко В., Федосов В.
Запорозька Січ як український феномен. – Київ : Заповіт, 1995. – 173 с.

Ця книга – про загадковий феномен нашої національної історії – українське козацтво, про створену ним Запорозьку Січ і суспільні інститути в ній. Не переповідаючи хрестоматійних історичних сюжетів, автори в основу свого дослідження поклали маловідомі або й зовсім невідомі факти, пов'язані з передумовами виникнення і розвитку

запорожування, соціальними цінностями і організаційними засадами держави Війська Запорозького, її культури та економічного устрою.

В окремому розділі йдеться про історичну долю Запорозжя, залишену ним духовно-емоційну спадщину, його роль, як важливого чинника національного відродження українського народу. Для широкого кола читачів.

**Олександр Гуржій, Тарас Чухліб.
Козацька Україна. Боротьба за
Державу (XVI–XVII ст.). – Київ:
Арій, 2023 - 368 с.**

На сторінках цієї книги висвітлено найважливіші події, пов'язані з історією українського козацтва від часу його виникнення на зламі XV–XVI ст., зокрема запеклу боротьбу з войовничими кочівниками за рідну землю й православну віру. Особливу увагу приділено яскравим постатям Війська Запорозького, їхній політичній і державній діяльності. Відображено українсько-польсько-литовські взаємини, а також місцеві традиції державотворення періоду Київської та Галицько-Волинської Русі.

У книзі розкрито морально-етичний кодекс поведінки воїна січовика — мужність, побратимство, лицарство, рівність, вірність, честь, добра слава, боротьба проти ворогів віри, оборона вітчизни; родинний принцип організації, демократизм; особливе ставлення до жінки, аскетизм, релігійність тощо. Значне місце відведено козацькій ментальності, способу життя, яке визначали воєнне ремесло й належність до військової спільноти. Зображено умови боротьби з кочовими народами Сходу, що змусили козаків оволодіти бойовим мистецтвом і створити власні збройні сили, зокрема потужний морський флот, які протистояли османсько-татарській агресії.

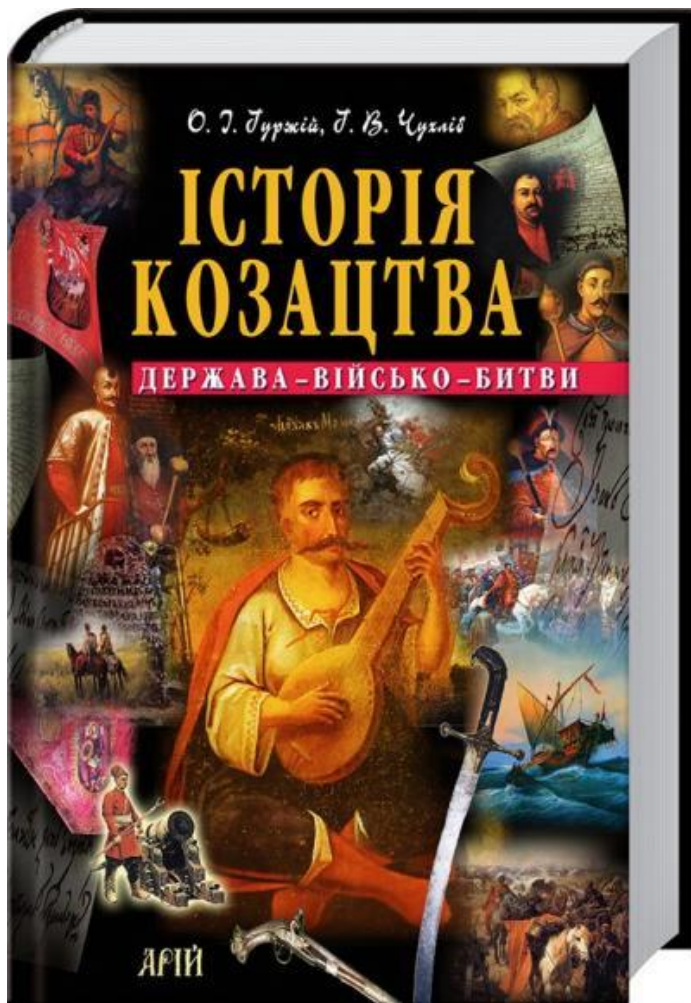

Олександр Гуржій, Тарас Чухліб.
Козацька Україна. Історія
Гетьманської держави (XVII–
XVIII ст.). – Київ: Арій, 2023. – 368
с.

У цій книзі висвітлено найвагоміші події, пов'язані з утворенням у результаті жорстоких повстань і революції в середині XVII ст. Української держави — Гетьманщини (Першого Українського Гетьманату), фундатором якої став гетьман Богдан Хмельницький. У 1648–1657 рр. він був правителем України-Русі та уособлював законодавчу, виконавчу й судову владу країни. Особливу увагу приділено полководницькій діяльності

кошових отаманів Запорозької Січі Івана Сірка, Костя Гордієнка та Петра Калнишевського. Розглянуто постаті видатних полководців Дмитра Вишневецького, Петра Сагайдачного, Богдана Хмельницького та деяких інших. Відтворено образи відважних ватажків козацько гайдамацького руху XVIII ст. на Правобережній Україні — Івана Швачки, Гната Голого, Івана Гонти та Максима Залізняка, а також багатьох інших яскравих і сильних особистостей ранньомодерної доби.

Книга адресована широкому колу читачів.

О. І. Гуржій, Т. В. Чухліб.

Історія козацтва. Держава-військо-битви. – Київ : Арій, 2015. – 464 с.

У книзі висвітлюються найважливіші події, пов'язані з історією українського козацтва від часу його виникнення на межі XV-XVI ст. до ліквідації урядом Російської імперії наприкінці XVIII — на початку XIX ст. Особливу увагу приділено найбільш яскравим постатям Війська Запорозького, їхній політичній та державній діяльності. Значне місце на сторінках праці відведено міжнародним відносинам українського гетьманату, козацькій ментальності, побуту, бойовому мистецтву, атрибутиці тощо. Певного мірою показана роль жінки в “лицарському” середовищі. Своє яскраве відображення знайшло ставлення до козаків представників різних народів і володарів іноземних держав, їхнє сприйняття за межами Батьківщини.

Ірина Діптан, Петро Кравченко. «Українське козацтво: соціально-історичний нарис». – Полтава: АСМІ, 2008. – 360 с .

У книзі подається характеристика джерел із історії українського козацтва. доволі об'ємний огляд праць як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників XVII- початку XXI століть. Автори розгортають сторінки яскравої, героїчної, часом трагічної, неоднозначно поціновуваної історії християнських козацьких республік за Дніпровими порогами - Запорозьких січей, з'ясовуюють суперечливу, барвисту палітру взаємовідносин Низового товариства з урядами Речі Посполитої, Криму, Туреччини, Московії.

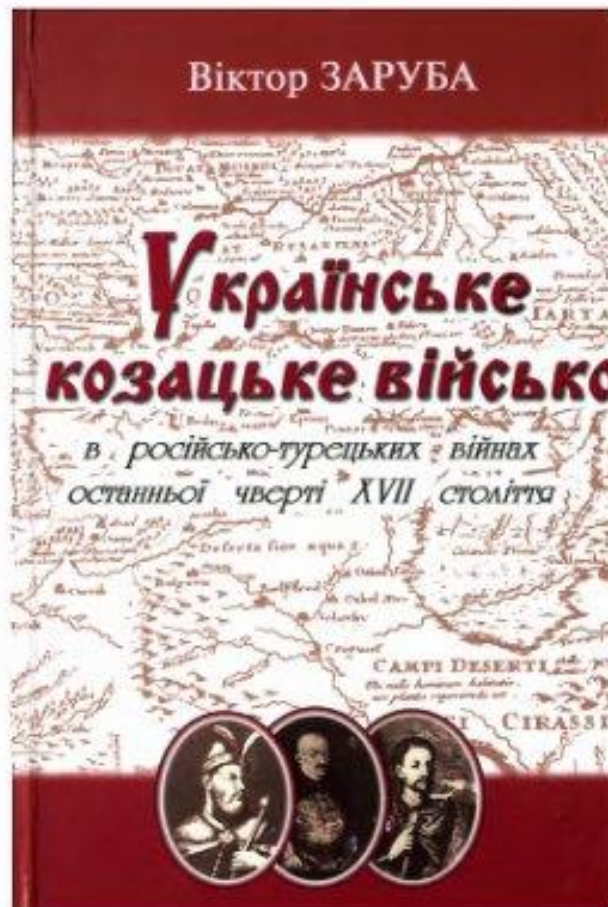
Енциклопедія козацтва, Лицарі Сонця, Мала енциклопедія для молодих і дорослих про феномен козацтва. Київ: Видавництво ФОП Стебеляк, 2019. – 488 с.

У лицарському поклоні перед портретом українського козака, що експонується в Музеї Історії сільського господарства Волині, шанобливо схилив голову гість з далекої Японії — Шихан Масахіко Танака. Що змусило знаменитого спортсмена (чорний пояс 8-й DAN) стати на коліно перед образом січовика?

Відповідь на це та ряд інших запитань дає книга. Хто такі козаки? Які їх звичаї і обряди? Яке було їх військове і бойове мистецтво? Йдеться не тільки про виховання й підготовку козака-воїна та відродження його в незалежній Україні, а й особливої касты — характерників. Автор аргументовано доводить, що «козак — не пияк».

Розкриваються утаємничені сторінки козащини, чого немає у поважних узагальнюючих виданнях з історії України. Книга відрізняється розкутістю думок, оригінальністю поглядів, цікавістю викладу і стане добрим помічником не лише для учнів і студентів, викладачів-істориків, а й для широкого кола читачів, хто забажає «вичавити із себе раба».

Так як з відродженням козацтва — віродиться і Україна.

Заруба, Віктор Миколайович. Українське козацьке військо в російсько-турецьких війнах останньої чверті XVII століття: монографія. - Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2003. - 464 с.

На підставі узагальнення широкого кола документального матеріалу висвітлено одну із актуальних проблем історії України - героїчну боротьбу її народу проти експансії Османської імперії та Кримського ханату в 1670 - 1690 рр. Розглянуто історіографію проблеми, а також комплектацію, озброєння та військове мистецтво тогочасних збройних сил українського народу. Описано участь українського козацького війська в походах на Азов, Кизикермен і Таванськ у 1695 - 1696 рр., показано його роль у захопленні турецьких фортець.

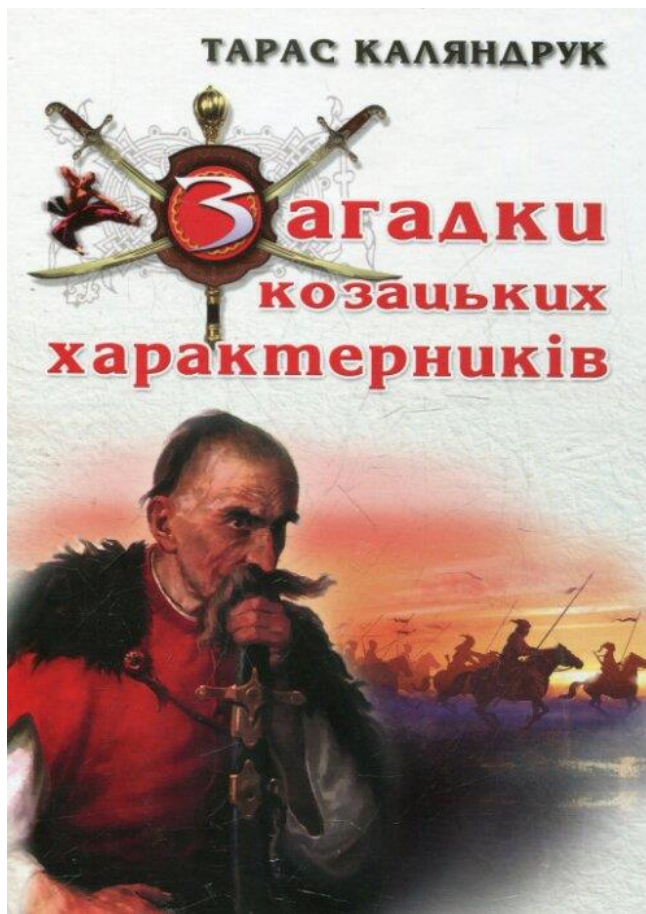

**Історія українського козацтва. Нариси у 2-х томах. - Київ:
Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. — 800 с.**

Через сто років після появи ґрунтовних праць з історії української козаччини Михайла Грушевського та Дмитра Яворницького сучасні українські історики на основі новознайдених документів і матеріалів та досягнень новітньої історичної науки створили узагальнений образ українського козацтва. "

До першого тому увійшли нариси, які охоплюють генезу та еволюцію козацтва, його цивілізаційну типологію, систему ціннісних орієнтацій та становлення політичної культури. Окрім того, розглянуто питання соціальної, військової, політичної та державотворчої діяльності українського козацтва від найдавніших часів до кінця XVIII століття.

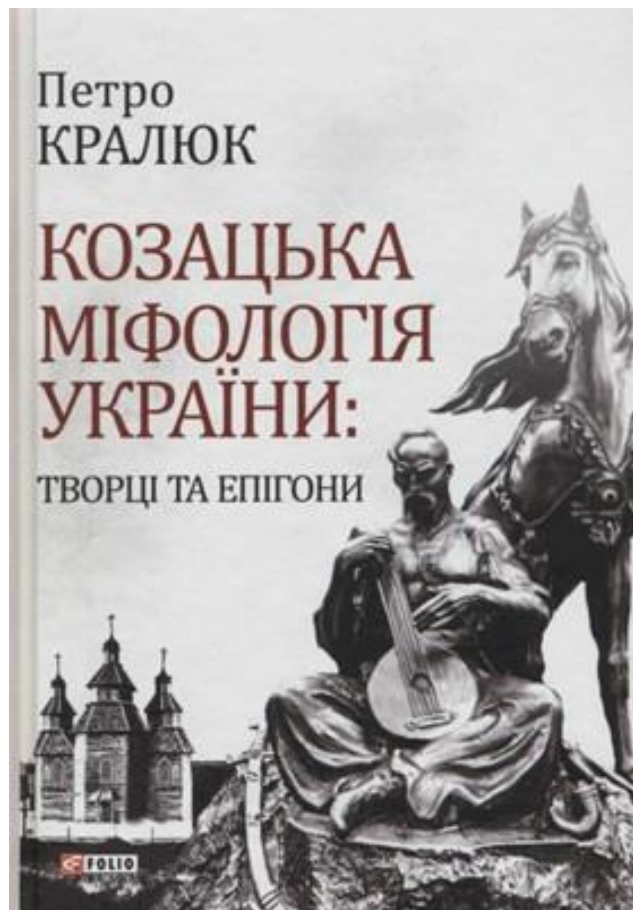
У другому томі розглянуто етнонаціональні аспекти феномена українського козацтва, козацьке право та судочинство, його православні та геральдичні традиції, специфіку козацького історіописання, сприйняття українського козацтва у західноєвропейському світі. Спеціальні нариси присвячено еволюції козацького стану після ліквідації козацької держави та поглинення України іноетнічними імперськими структурами, відродженню козацтва в сучасній українській державі.

Тарас Каляндрук . Загадки козацьких характерників. Історичні розвідки. - Львів: Піраміда, 2006. - 272 с.

Монографія знайомить з історією та розвитком духовності та культури козацьких характерників, розкриває досі невідомі факти та подає новий погляд на уже знайомі явища історії та культури. Зібраний науковий та фактологічний матеріал, який сконцентрований в науковій праці, є унікальною джерельною базою з вивчення історії розвитку бойового духу характерників, які розвинули в Україні самобутню культуру та традицію лицарського бойового

духу, що прийшов у сучасну епоху і був каталізатором відновлення незалежності України. Власне український бойовий лицарський дух, наголошує автор, і був тим критерієм, який віродив українську бойову духовність та мистецтво і передав нинішньому поколінню українців. Автор розкриває харизматичні риси українських бойових мистецтв, якими володіли козацькі характерники, і які вони застосовували в надзвичайно важких умовах. Він проводить дослідження явища характерництва в контексті психологічних та філософських вчень, вбачаючи тісний взаємозв'язок між мистецтвом ведення бою і духовністю, звичаями, світоглядом, релігією народу та його психологічними характеристиками.

Петро Кралюк. Козацька міфологія України: творці та епігони. – Харків: Філіо, 2016. - 400 с.

Петро Кралюк — доктор філософських наук, професор, перший проректор Національного університету «Острозька академія» є автором численних робіт з історії культури України, зокрема її філософської думки. Створив власну концепцію історії філософії України, яка відрізняється від загальноприйнятої. Відомий також своєю історичною публіцистикою на шпальтах газет «День», «Дзеркало тижня» та сайті радіо «Свобода». У книзі «Козацька міфологія України: творці та епігони» розглянуто феномен українського козацтва, його еволюцію, показано, як формувалися міфічні уявлення про козаків, починаючи з кінця XVI століття й завершуючи днем сьогоднішнім. Значну увагу приділено козацькій міфології часів Гетьманщини. Також показано, як «козацька ідея» інтерпретувалася в різних національних проектах XIX століття (російському, польському й українському), яких вона зазнала модифікацій у столітті XX. Видання розраховане передусім на тих, хто цікавиться українським козацтвом, його історією та культурою.

Петро Кралюк. Козацька філософія. Філософська та історіософська думка України XVII–XVIII ст. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. – 442 с.

У монографії розглядається становлення та діяльність козацтва як соціокультурного феномену. Показано відображення цієї діяльності в різноманітних літературних пам'ятках, поетичних творах, фольклорі, літописній літературі. Особлива увага приділена висвітленню філософської думки в Києво-Могилянській академії, а також розглянута філософія Григорія Сковороди.

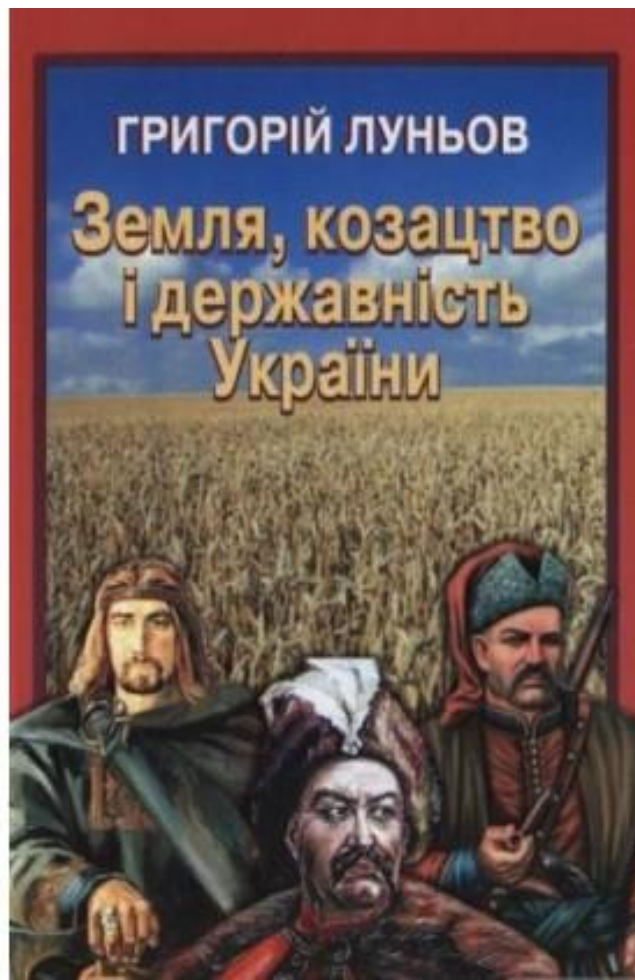
Розраховано на науковців, викладачів, студентів, а також на всіх, хто цікавиться історією філософської думки в Україні.

Сергій Леп'явко. Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні. – Львів: Апріорі, 2022. – 272 с.

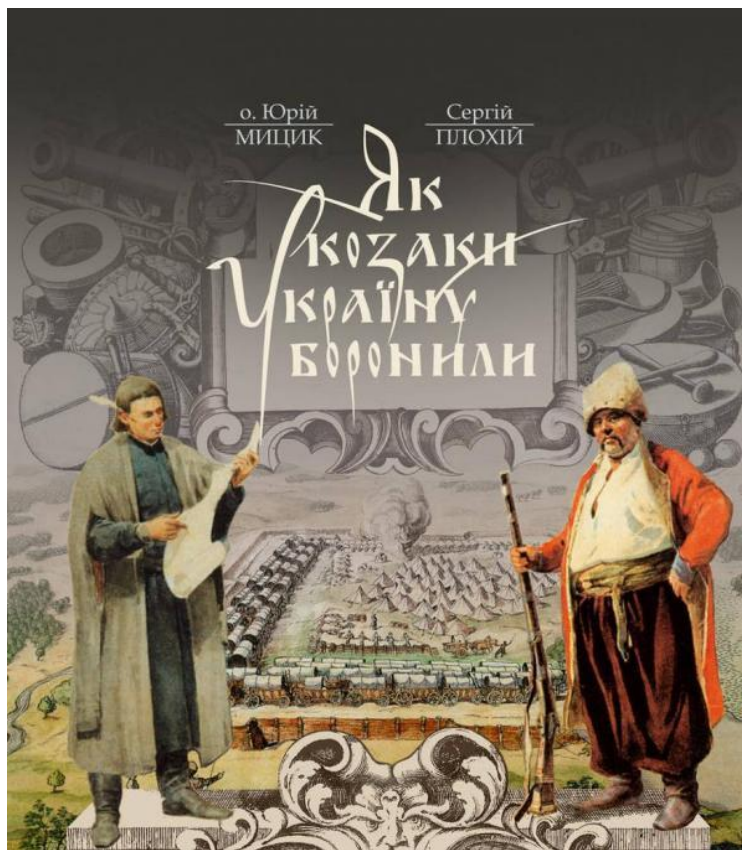
Книга присвячена першому й одному з найбільших козацьких рухів в історії України. У ній докладно розглянуто причини польсько-козацького конфлікту, повстання Криштофа Косинського 1591–1593 рр., молдавські походи 1594–1595 рр., міжнародні контакти козацтва, його діяльність на території України та Білорусії взимку 1595–1596 рр., хід польсько-козацької війни навесні 1596 р., вплив козацьких війн кінця XVI ст. на суспільну свідомість.

Видання призначене для науковців, викладачів, студентів і шанувальників історії України.

Григорій Луньов. Земля, козацтво і державність України. – Київ: Наїпі, 2012. –328 с.

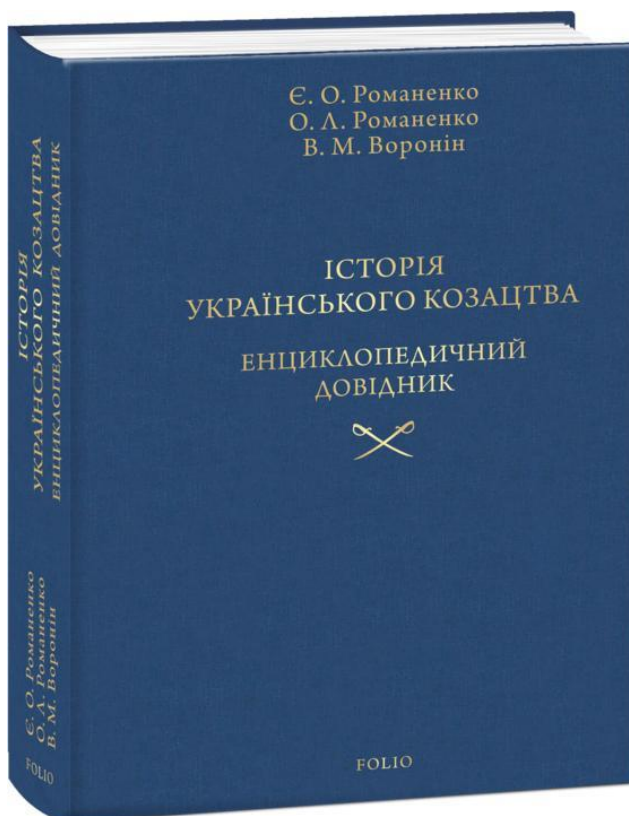
Книга "Земля, козацтво і державність" представляє собою історію розвитку з приводу дослідження історії української державності. Автором цього твору є активний громадський діяч та нащадок славетного слобідського козацтва Григорій Луньов. Книжка сучасного автора відображає роль простих селян в історичній долі сучасної України. Адже саме з селянства, яке втікало від поневолення сформувалось українське козацтво, яке зберегло і передало наступним поколінням українців державницькі традиції. Автор дуже влучно і логічно визначає саме селян і козаків як основних носіїв української державності, адже завжди в скрутні часи саме вони відстоювали українську незалежність. Книжка написана в науково-популярному стилі, але при цьому має достовірну інформацію з перевірених наукових джерел. Григорій Луньов не тільки в теорії, а і на практиці дбає про збереження національних традицій і вже багато років обіймає посаду генерального отамана Селянського козацтва України. Книжка адресована широкому загалу читачів і сприяє формуванню поваги до національних традицій і патріотизму.

Юрій Мицик, Сергій Плохій. Як козаки Україну боронили. – Київ: Кліо, 2018. – 368 с.

Книжка містить захоплюючу науково-популярну розповідь про виникнення українського козацтва, його розквіт і занепад. Характеризуються звичаї козацтва, його військове мистецтво, релігійне життя, побут, устрій і функції Запорозької Січі, боротьба з зовнішніми ворогами, внесок козацтва в культуру українського

народу. Також висвітлюється вплив традицій козацтва на ментальність і суспільно-політичне життя сучасних українців.

Є. О. Романенко, В. М. Воронін. Історія українського козацтва. – Харків: Фоліо, 2021. - 768 с.

Висвітлено на основі масиву архівних і бібліографічних джерел, новітніх історичних, етнографічних, археологічних досліджень матеріали про найважливіші сторінки історії, життя та побуту українського козацтва періоду середини XV — початку XX століття, схарактеризовано пов'язані з ним історичні процеси, терміни тощо. Приділено увагу й тим козацьким

формуванням, які існували після ліквідації Гетьманщини та знищення Запорозької Січі на території Росії й були дотичні до історії українського козацтва, а також відродженню українського козацтва під час національно-визвольних змагань 1917—1921 рр. Наведено біографічний матеріал про українських гетьманів, видатну козацьку старшину, героїв і антигероїв українського козацтва. Окремі статті присвячено державним діячам Польщі, Росії, Кримського ханства, Османської імперії, чия діяльність значною мірою вплинула на історію українського козацтва. Детально описано різноманітні географічні об'єкти, пов'язані з історією українського козацтва, — міста й села, місця найбільших битв козацького війська, найвідоміші річки, урочища, шляхи, переправи.

Для науковців, викладачів, вчителів, студентів, а також усіх, хто цікавиться історією України та українського козацтва.

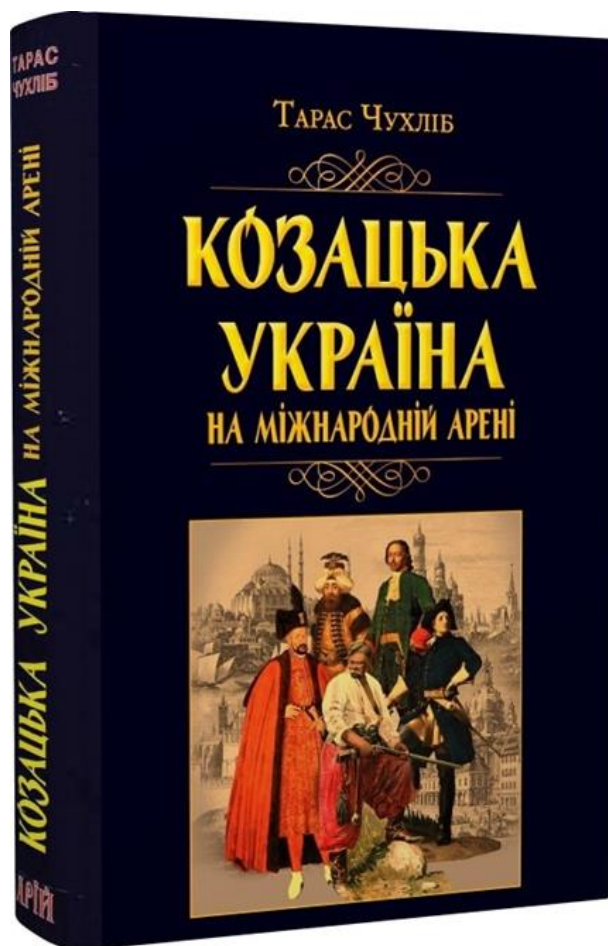
Юрій Фігурний. Історичні витоки українського лицарства : нариси про зародження і розвиток козацької традиційної культури та національне військове мистецтво в українознавчому вимірі. — Київ : Стилос, 2004. — 308 с.

Книга знайомить читачів з історичними витоками українського лицарства -козацтва. Автор досліджує проблему зародження і розвитку козацької традиційної культури та національне військове мистецтво в українознавчому вимірі. У книзі

розглядаються стародавні елементи козацького культурного комплексу, які пов'язують його з мілітарною культурною традицією багатьох індоєвропейських народів. Окремі нариси присвячені вишколу молодих

воїнів, культу воїнів-звірів, культам коня та меч-шаблі, кобзарям, символіці червоного кольору, особливому ставленню воїна до жінки, я також побратимству, лицарському кодексу, впливові козацької культури на українське державотворення та правотворення.

Книга розрахована на викладачів та студентів історичних факультетів вищих навчальних Закладів, усіх тих, хто цікавиться історією та культурою українського лицарства – козацтва.

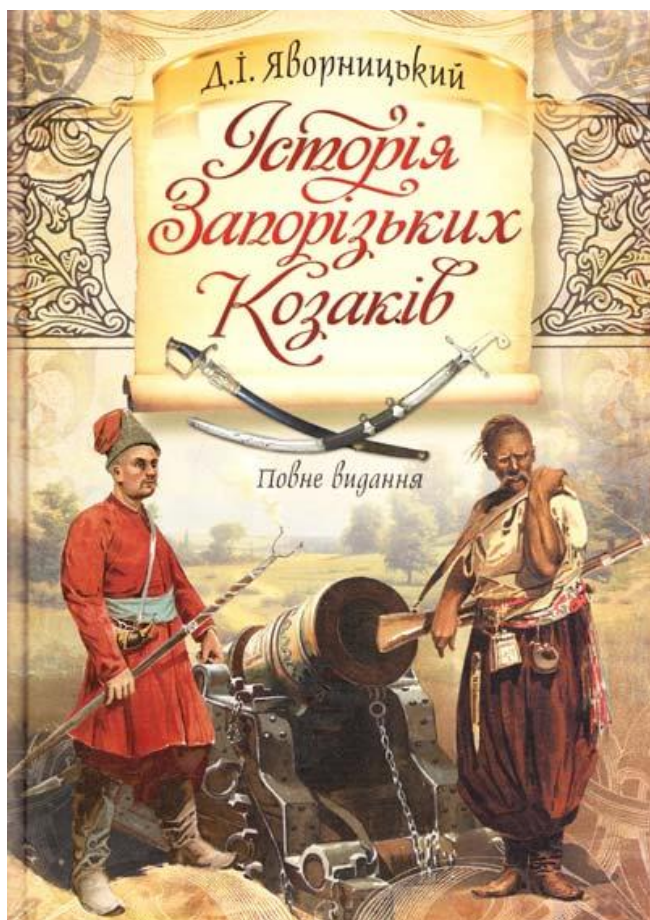
**Тарас Чухліб. Козацька
Україна на міжнародній арені.
– Київ: Арій, 2023. – 352 с.**

У пропонованій науково-популярній книзі відомого сучасного історика розкрито складні проблеми входження Української козацької держави до системи міжнародних відносин протягом XVII–XVIII століть. На основі оригінальних історичних джерел автор досліджує зовнішні контакти гетьманських урядів України, починаючи від Богдана Хмельницького й

завершуючи Пилипом Орликом, з тогочасними державами — Австрією, Італією, Молдавією, Московією, Німеччиною, Польщею, Волощиною (тепер Румунія), Туреччиною,

Швецією, Францією та іншими країнами Європи й Азії.

Книгу адресовано широкому колу читачів.

Дмитро Яворницький.
Історія Запорізьких козаків.
– Київ: ФОРМ Стебляк, 2021. -
1072 с .

Фундаментальна книга видатного українського історика, етнографа і фольклориста, археолога, письменника, лексикографа, академіка АН УРСР

Д. І. Яворницького є однією з найцінніших пам'яток вітчизняної дореволюційної історіографії, важливим джерелом для вивчення історії українського козацтва. Ця книга є найповнішим історичним дослідженням життя запорозького козацтва, яке охоплює період від 1471 до 1734 рр..

Описуються походження козаків, їхня боротьба проти грабіжницьких навал на Україну орд кримських та турецьких феодалів. Значну увагу приділено дослідженню участі запорожців в народних повстаннях проти шляхетської Польщі, визвольній війні під проводом Богдана Хмельницького 1648-1654 рр..

Для істориків, етнографів, краєзнавців, викладачів і студентів вузів, широкого кола читачів.